

УДК 340.12:004.8

DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909.2026.33.2.53>

Тетяна Олександрівна Пікуля

Кафедра теоретичної юриспруденції

Навчально-науковий інститут «Юридичний інститут Київського
національного економічного університету імені Вадима Гетьмана»

Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-0430-3255>

ДРУГИЙ ОСЬОВИЙ ЧАС У ДОБУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОЇ ПАРАДИГМИ

Анотація. Сучасний етап розвитку людства характеризується глибинними цивілізаційними зрушеннями, пов'язаними зі стрімким розвитком штучного інтелекту, цифровізацією всіх сфер суспільного життя та кризою легітимності традиційних правових інститутів. Ці процеси ставлять під сумнів стійкість класичної універсалістської парадигми права і прав людини, сформованої в епоху першого осьового часу, та актуалізують потребу в переосмисленні нормативних засад сучасного права. Метою статті є з'ясування можливості інтерпретації сучасності як «другого осьового часу» (за аналогією з концепцією Карла Ясперса) та визначення характеру трансформації правової парадигми – від індивідуально-універсалістського розуміння права до постгуманістичної моделі. У дослідженні застосовані історико-філософський метод, метод теоретичного моделювання та компаративного аналізу з метою системного, міждисциплінарного осмислення гіпотези про «другий осьовий час» та її практичного впровадження в понятійно-категоріальний апарат теорії права. Обґрунтовано гіпотезу про формування «другого осьового часу», що проявляється в переході від індивідуальної моральної автономії до колективної етики. Доведено, що право зазнає трансформації від універсалістської природно-правової парадигми до постгуманістичної моделі, яка охоплює регулювання автономних рішень штучного інтелекту, визнання прав майбутніх поколінь та потенційно нелюдських суб'єктів. Наукова новизна полягає в обґрунтуванні постгуманістичної еволюції права як складової цивілізаційного осьового зсуву та у формуванні теоретичних засад переосмислення джерел нормативності в умовах цифрової взаємозалежності. Результати дослідження можуть бути використані для розвитку теорії права, а також для формування концептуальних підходів до правового регулювання штучного інтелекту в Україні та Європейському Союзі.

Ключові слова: другий осьовий час; штучний інтелект; постгуманістична парадигма права; регулювання автономних рішень.

Tetiana O. Pikulia

Department of Theoretical Jurisprudence
Educational and Scientific Institute «Law Institute of Vadym Hetman
Kyiv National Economic University»
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-0430-3255>

THE SECOND AXIAL AGE IN THE ERA OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: TRANSFORMATION OF THE LEGAL PARADIGM

Abstract. *The contemporary stage of human development is characterized by profound civilizational transformations driven by the rapid advancement of artificial intelligence, the digitalization of all spheres of social life, and a crisis of legitimacy of traditional legal institutions. These processes call into question the stability of the classical universalist paradigm of law and human rights formed during the first Axial Age and actualize the need to rethink the normative foundations of modern law. The purpose of this article is to assess the possibility of interpreting the present era as a «second Axial Age» (by analogy with Karl Jaspers' concept) and to determine the nature of the transformation of the legal paradigm – from an individually universalist understanding of law to a posthumanist model. The study employs the historical-philosophical method, theoretical modeling, and comparative analysis in order to provide a systematic and interdisciplinary examination of the «second Axial Age» hypothesis and its practical integration into the conceptual and categorical framework of legal theory. The hypothesis of the emergence of a «second Axial Age» is substantiated, manifested in a shift from individual moral autonomy to a collective ethical framework. It is demonstrated that law is undergoing a transformation from a universalist natural law paradigm to a posthumanist model that encompasses the regulation of autonomous artificial intelligence decision-making, the recognition of the rights of future generations, and potentially non-human subjects. The scientific novelty of the study lies in substantiating the posthumanist evolution of law as an integral component of a broader civilizational axial shift and in developing theoretical foundations for rethinking the sources of normativity under conditions of digital interdependence. The results of the research may be used to advance legal theory as well as to shape conceptual approaches to the legal regulation of artificial intelligence in Ukraine and the European Union.*

Keywords: *second Axial Age; artificial intelligence; posthumanist legal paradigm; regulation of autonomous decision-making.*

ВСТУП

Сучасний стан правової науки на глобальному рівні характеризується кризою традиційної універсалістської парадигми прав людини, яка сформувалася в епоху першого осьового часу (800–200 рр. до н.е.) та була закріплена в модерністських концепціях природного права [1]. Розвиток штучного інтелекту, цифрова глобальна взаємозалежність та виклики легітимності правових інститутів у сучасному цивілізованому суспільстві вимагають переосмислення нормативності в умовах переходу до нової колективної свідомості [2].

У сучасних міждисциплінарних дослідженнях дедалі частіше наголошується, що технологічний розвиток, зокрема поява автономних систем штучного інтелекту, створює умови для переосмислення антропоцентричних засад етики та права. У цьому контексті постгуманістична філософія розглядає штучний інтелект не лише як інструмент, а як фактор трансформації нормативних структур, що формувалися в межах класичної універсалістської парадигми [3].

Останні дослідження (2020–2025) активно розвивають гіпотезу «другого осьового часу» (*second axial age* або новий осьовий час) як радикального зсуву свідомості, аналогічного першому за Карлом Ясперсом. У межах цього дослідження пропонується авторська інтерпретація, згідно з якою ця концепція пов'язується з появою штучного інтелекту як нової форми «трансценденції», постгуманізм як відмовою від антропоцентризму та переходу до колективної етики [4; 5]. Зокрема, аналізується, як III та біотехнології змінюють уявлення про людину, мораль та владу, подібно до виникнення універсальних етичних систем у першому осьовому часі [6]. Окремі автори розглядають сучасну епоху як «постгуманістичний поворот», де право має адаптуватися до прав нелюдських суб'єктів, екосистем та алгоритмічних систем [7].

В Україні ця проблематика набуває особливої актуальності через воєнний стан, процеси перехідного правосуддя та євроінтеграцію, де традиційні правові конструкції стикаються з викликами цифрової нормативності [8].

Мета статті дослідити наявність «другого осьового часу» у сучасності та визначити характер трансформації правової парадигми від універсалізму до постгуманізму.

Завдання дослідження: проаналізувати теоретичні основи концепції осьового часу; провести компаративне порівняння трансформацій свідомості та права в першому та потенційному другому осьовому часі; виявити нові джерела нормативності в умовах штучного інтелекту; запропонувати перспективи для розвитку теорії права в постгуманістичному контексті.

Наукова новизна полягає в міждисциплінарному синтезі філософії, теорії права та досліджень штучного інтелекту, що дозволяє обґрунтувати постгуманістичну еволюцію права як ключового елементу сучасного осьового зсуву з урахуванням українського контексту.

1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Проблематика «осьового часу» за Карлом Ясперсом та гіпотеза про «другий осьовий час» у сучасності знайшли відображення в українських наукових працях, переважно в контексті філософії та теорії права. Більшість досліджень акцентують увагу на ролі права як ключового елемента цивілізаційних зрушень, а також на зв'язку з сучасними викликами, такими як штучний інтелект, алгоритмічний характер права.

О. Литвинов на основі культурологічного підходу обґрунтовує гіпотезу про період XVI–XXI ст. як «другий осьовий час», де вирішальну роль відіграють на-

ука, техніка та особливо теорії природного права Нового часу, які кардинально змінили світ у економічному та політичному вимірах [1]. Автор підкреслює, що класичні концепції природного права (Г. Гроцій, Дж. Локк, І. Кант) стали основою сучасної правової реальності й універсальних прав людини, подібно до того, як перший осьовий час породив фундаментальні етичні системи.

Л. І. Мокляк у дослідженні феномену спілкування в інформаційному суспільстві характеризує сучасну епоху як «новий осьовий час», пов'язуючи його з антропокультурним переворотом, де під сумнів ставляться базові ідеї гуманізму, прогресу, свободи та прав людини на тлі технологічних досягнень і глобальних криз [5]. Автор зазначає, що ці зміни вимагають формування нової культури спілкування як духовного запобіжника втрати ціннісних орієнтирів.

У контексті філософії права та культури українські дослідники розглядають «другий осьовий час» як період домінування ідеї прав людини та її трансформації під впливом сучасних реалій [4]. Зокрема, аналізуються культурно-історичні аспекти взаємодії техніки та права, де право виступає інструментом адаптації до нових джерел нормативності [9].

У зарубіжній науковій думці ідея постгуманістичного зсуву пов'язується з критикою класичної моделі автономного суб'єкта та з необхідністю формування нових етичних і правових рамок взаємодії людини й технологій. Так, Р. Брайдотті обґрунтовує концепцію постгуманістичної етики, в якій нормативність виникає з мережевої взаємозалежності людських і нелюдських акторів, включно з алгоритмічними системами [3].

А. Баумейстер у бесіді з Ю. Романенком розвиває ідею «нового осьового часу» як фундаментальної цивілізаційної трансформації, зумовленої штучним інтелектом, *big data* та зміною геополітичного порядку, що впливає на соціальні відносини та місце людини в світі [4].

Ці праці демонструють, що тема «другого осьового часу» в українській науці пов'язана насамперед із переосмисленням ролі права в умовах технологічної та екологічної кризи, хоча прямі дослідження постгуманістичної парадигми права в цьому контексті залишаються обмеженими.

2. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Методологічна основа роботи спрямована на системне осмислення гіпотези про «другий осьовий час» та її впровадження в термінологічний словник теорії права через міждисциплінарний синтез.

Основу джерельної бази становлять:

- класичні філософські тексти, що визначають концепцію осьового часу (зокрема, Карл Ясперс «Походження та мета історії») [10];
- сучасні наукові праці 2020–2025 років, присвячені гіпотезі «другого осьового часу», постгуманізму, філософії штучного інтелекту та трансформаціям правової свідомості (монографії, статті у фахових виданнях України та зарубіжні публікації [1; 4; 5];

- ключові нормативні акти, що регулюють штучний інтелект (зокрема, Регламент (ЄС) 2024/1689 Європейського Парламенту та Ради від 13.06.2024 про штучний інтелект (AI Act)) [11];
- публікації, що висвітлюють український контекст воєнного стану, перехідного правосуддя, євроінтеграції та викликів цифрової нормативності. Наприклад, праця О. Литвинова щодо культурно-історичних аспектів взаємовідношення техніки і права [9].

Для досягнення мети дослідження застосовано такі методи.

Історико-філософський метод використано для реконструкції ключових характеристик першого осьового часу та виявлення аналогій і відмінностей із сучасними цивілізаційними процесами.

Компаративний метод дозволив зіставити трансформації правової свідомості та джерел нормативності в різні історичні періоди.

Міждисциплінарний підхід забезпечив інтеграцію правових, філософських і технологічних аспектів аналізу.

Метод *теоретичного моделювання* застосовано для побудови узагальненої концепції еволюції правової парадигми – від універсалістського розуміння права до постгуманістичної моделі, що враховує автономні алгоритмічні системи та міжпоколінні виміри відповідальності.

Метод *критичного аналізу* використано для оцінки аргументів щодо визнання сучасності «другим осьовим часом», а також для виявлення ризиків, пов'язаних із ерозією універсалістських засад прав людини в умовах цифрового управління.

Застосування зазначеного методологічного інструментарію зумовлене теоретичним характером дослідження та необхідністю цілісного аналізу трансформацій права на перетині філософських концепцій, правової доктрини та сучасних технологічних змін.

Дослідження проводилося в такій логічній послідовності:

- 1) реконструкція теоретичних засад концепції осьового часу та її впливу на формування правової думки;
- 2) систематизація сучасних гіпотез про «другий осьовий час» у філософії та теорії права;
- 3) компаративне зіставлення двох епох за основними параметрами (структура свідомості, джерела нормативності, роль права);
- 4) аналіз трансформаційних зрушень у правовій парадигмі під впливом штучного інтелекту, алгоритмічного права;
- 5) формулювання висновків щодо місця права в умовах потенційного «другого осьового часу» та визначення перспектив подальших теоретичних досліджень.

Вибір саме такого методологічного інструментарію обумовлений теоретичним характером роботи та необхідністю комплексного осмислення цивілізаційного зсуву, що відбувається на стику філософії, права та сучасних технологій.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Отримані в межах дослідження результати свідчать про те, що сучасні трансформації правової реальності не можуть бути пояснені виключно в межах класичної універсалістської парадигми, сформованої в добу першого осьового часу. Виявлені зрушення мають системний характер і вказують на формування нової нормативної логіки, співмірної з цивілізаційним зсувом, який у філософії історії окреслюється як потенційний «другий осьовий час» [1, с. 13–15; 10, с. 41–44]. Йдеться не про фрагментарні зміни правового регулювання, а про перегляд базових онтологічних і аксіологічних засад права, що визначали його розвиток упродовж модерної епохи.

Першим концептуально значущим результатом дослідження є фіксація трансформації моделі правового суб'єкта. У межах класичної теорії природного права та модерної правової думки суб'єкт права конструювався як автономна, раціональна та морально самодостатня особа [2, с. 62–65]. Саме ця антропоцентрична модель забезпечувала універсалістський характер прав людини, заснований на припущенні про рівність і здатність кожного індивіда до усвідомленого морального вибору.

Натомість сучасна нормативна реальність демонструє поступовий відхід від індивідуалістичної конструкції суб'єкта на користь мережевої моделі відповідальності. Умови цифрової глобалізації, розвиток штучного інтелекту та складних техносоціальних систем унеможливають локалізацію юридично значущих наслідків виключно на рівні людського волевиявлення [1]. Юридично релевантні рішення дедалі частіше формуються у взаємодії людини, алгоритмічних систем, інституційних правил і технічних обмежень, що змінює уявлення про суб'єктність та відповідальність.

У зарубіжній філософсько-правовій літературі ці процеси осмислюються через концепцію суперінтелекту, яка ставить під сумнів класичне уявлення про людину як єдине джерело раціональності та нормативної відповідальності. У статті «The revelation of superintelligence» наголошується, що поява інтелектуальних систем, здатних перевершувати людські когнітивні можливості, породжує принципово нові виклики для етики та права, оскільки юридично значущі рішення дедалі частіше формуються поза безпосереднім людським контролем [12]. Це актуалізує необхідність перегляду традиційних моделей юридичної відповідальності та механізмів правового контролю.

Філософські дискусії навколо феномену суперінтелекту додатково підкреслюють обмеженість класичного правового уявлення про суб'єкта як єдине джерело відповідальності. Дослідники звертають увагу на те, що автономні алгоритмічні системи можуть продукувати рішення, наслідки яких не зводяться до людського волевиявлення, що вимагає переходу від персоналізованої до інтерконективної моделі правової відповідальності [3]. У цій моделі право реагує не стільки на окремий акт індивіда, скільки на його включеність у багаторівневі системи взаємозалежностей.

Другим важливим результатом дослідження є виявлення трансформації джерел нормативності. Якщо в межах класичної парадигми право апелювало до трансцендентних або раціонально універсалізованих підстав – природного права, розуму, гідності людини, – то в сучасних умовах дедалі більшого значення набувають іманентні обмеження, зумовлені глобальними ризиками та системною вразливістю соціотехнічних процесів. Технологічна автономія алгоритмів і загрози системного характеру формують нормативні імперативи незалежно від суб'єктивних інтенцій окремих акторів [10, с. 84–87].

Це підтверджується сучасними підходами до регулювання штучного інтелекту, де ключовими стають принципи запобігання шкоді, управління ризиками та обмеження автономії високоризикових систем [11, с. 5–9]. У цьому контексті право поступово трансформується з інструмента охорони індивідуальної свободи в механізм забезпечення системної стійкості та колективної безпеки.

Отримані результати дозволяють дійти висновку, що універсалізм не втрачає нормативної сили, але зазнає суттєвого переосмислення. Абстрактна рівність прав, характерна для класичної доктрини прав людини, виявляється недостатньою для регулювання асиметричних соціотехнічних процесів [1, с. 18–20].

Натомість формується процедурний універсалізм, у межах якого загальні цінності реалізуються через інституційні механізми прозорості, підзвітності та контролю, що простежується як у сучасній європейській регуляторній політиці щодо штучного інтелекту [11, п. 1–3], так і в теоретичних дискусіях про нову роль права в умовах осьового цивілізаційного зсуву [8].

Сукупність установлених змін дозволяє інтерпретувати сучасну трансформацію права як формування постгуманістичної парадигми. Її сутність полягає не в запереченні прав людини, а у включенні людини в ширший нормативний контекст, що охоплює технологічні, природні та міжпоколінні виміри відповідальності [9, с. 52–54].

У цьому контексті право виконує координаційну функцію співіснування людини, техніки та природи, що підтверджує цивілізаційний характер сучасних правових трансформацій [6].

В українських умовах ці тенденції набувають особливої актуальності з огляду на воєнний стан, перехідне правосуддя та євроінтеграційні процеси, які потребують виходу за межі класичних антропоцентричних моделей праворозуміння [5, с. 6–8].

Отже, отримані результати підтверджують, що гіпотеза «другого осьового часу» є продуктивною теоретичною рамкою для аналізу сучасної еволюції права та дозволяє осмислити постгуманістичну трансформацію правової парадигми як закономірний етап цивілізаційного розвитку [13].

Окремої уваги потребує питання зміни функціонального призначення права в умовах зазначених трансформацій. Якщо в межах класичної правової парадигми право виконувало передусім стабілізаційну й охоронну функцію, спрямовану на збереження встановленого соціального порядку, то в сучасних умовах воно

дедалі більше набуває прогностично-регулятивного характеру. Правові норми починають орієнтуватися не лише на вже вчинені дії, а й на потенційні ризики та можливі сценарії розвитку соціотехнічних процесів. Відповідні зміни часових меж правового регулювання свідчить про перехід від ретроспективної логіки відповідальності до превентивної логіки управління ризиками, що є характерною ознакою формування нової нормативної раціональності в умовах цивілізаційного зсуву. У цьому сенсі право дедалі більше функціонує як інструмент координації майбутнього, а не лише як механізм оцінки минулого, що додатково підтверджує глибинний характер трансформацій, описуваних у межах концепції «другого осьового часу».

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження засвідчує, що трансформації сучасного права, зумовлені цифровізацією та впровадженням систем штучного інтелекту, набувають в Україні особливий актуальності в умовах воєнного стану, євроінтеграційних процесів та прискореної модернізації публічного управління. Обґрунтовано, що ці процеси мають не лише техніко-правовий, а насамперед світоглядний вимір, пов'язаний із переосмисленням базових категорій держави і права, прав людини та юридичної відповідальності.

Установлено, що звернення до концепції «осьового часу» та природно-правової традиції є методологічно виправданим для аналізу сучасних правових змін в Україні, оскільки дозволяє розглядати цифрову трансформацію не як фрагментарну реформу, а як системний цивілізаційний зсув. У цьому контексті право постає не лише як інструмент регуляції цифрових технологій, а як нормативний механізм збереження людської гідності, свободи та справедливості в умовах алгоритмічного управління.

Доведено, що українська правова система, перебуваючи в стані активної гармонізації з правом Європейського Союзу, поступово інтегрує європейські підходи до регулювання штучного інтелекту, зокрема принципи ризик-орієнтованого регулювання, підзвітності та пріоритету прав людини. Водночас акцентовано, що механічне запозичення нормативних моделей без урахування національних правових традицій та соціокультурних чинників може призвести до зниження ефективності правового регулювання.

Для України принципово важливим є формування власної концепції правового регулювання штучного інтелекту, яка поєднувала б європейські стандарти з напрацюваннями вітчизняної філософії та теорії права. Такий підхід дозволить забезпечити баланс між інноваційним розвитком, потребами національної безпеки та гарантіями прав і свобод людини.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням доктринальних засад правосуб'єктності та юридичної відповідальності у сфері застосування штучного інтелекту в Україні, аналізом практики використання алгоритмічних рішень у публічному управлінні та судочинстві, а також із дослідженням етичних

і правових викликів цифровізації в контексті відновлення та післявоєнного розвитку української держави. Окремого наукового осмислення потребує питання адаптації європейського регулювання штучного інтелекту до національної правової системи з урахуванням українського історико-правового досвіду та сучасних суспільних потреб.

СПИСОК ВИКОРИСТНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Литвинов О. Роль теорій природного права у створенні сучасного світу (до питання про «другий осьовий час»). *Філософія права і загальна теорія права*. 2013. № 1. С. 12–21. URL: <https://doi.org/10.21564/2227-7153.2013.1.183272>
- [2] Дзьобань О. П. *Філософія науки* : підручник. Київ ; Одеса : Фенікс, 2024. 516 с. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/filosofiya_nauki_2024.pdf (дата звернення: 13.01.2026).
- [3] Braidotti R. Posthuman ethics for AI. *Journal of Bioethical Inquiry*. 2025. Vol. 22. P. 587–591. URL: <https://doi.org/10.1007/s11673-025-10447-2>.
- [4] Баумейстер А., Романенко Ю. П'ять центрів сили та світ «резервацій»: нова карта планети. Бесіда Юрія Романенка з Андрієм Баумейстером. *Хвиля*. 07.01.2026. URL: <https://hvylya.net/uk/interview/321745-pyat-centrov-sily-i-mir-rezervaciy-novaya-karta-planety-beseda-yuriya-romanenko-s-andreem-baumeysterom> (дата звернення: 15.01.2026).
- [5] Мокляк Л. І. Феномен спілкування в сучасному соціально-комунікативному просторі. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2024. № 1 (39). С. 51–55. URL: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.39.18456>
- [6] Рабінович П. М. *Основи теорії та філософії права* : навч. посіб. Львів : Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3fmb_finan/Rabinovych-theory_philosophy_prava_posibnik_2021.pdf (дата звернення: 13.01.2026).
- [7] Рабінович П. М., Максимов С. І. Концепція журналу «Філософія права і загальна теорія права». *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 1. С. 6–8. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/filos_prava-2012-1-filos_prava-1.pdf (дата звернення: 13.01.2026).
- [8] Тимошенко О., Козинець А., Ягодзінський С. Академічна доброчесність у контексті осьового часу. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2024. Вип. 56. С. 145–155. URL: <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.56.16>
- [9] Литвинов О. Щодо культурно-історичних аспектів взаємовідношення техніки і права // *Філософія права і загальна теорія права*. 2013. № 2. С. 288–298. URL: <https://doi.org/10.21564/2227-7153.2013.2.183448>.
- [10] Ясперс К. Походження та мета історії. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Jaspers_Karl/Pro_sens_istorii_frahmenty.pdf (дата звернення: 13.01.2026).
- [11] Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). *Official Journal of the European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj> (дата звернення: 13.01.2026).
- [12] The revelation of superintelligence. *Ai & Society*. 2020. Vol. 35. P. 755–758. URL: <https://doi.org/10.1007/s00146-020-00947-7>.

- [13] Creative encounters of a posthuman kind: anthropocentric law, artificial intelligence, and art. *Technology in Society*. 2023. Vol. 73. Art. 102197. URL: <https://ideas.repec.org/a/eee/teins/v72y2023ics0160791x23000027.html> (дата звернення: 13.01.2026).

REFERENCES

- [1] Litvinov, O. (2013). The role of natural law theories in the creation of the modern world (on the issue of the «second axial age». *Philosophy of Law and General Theory of Law*, 1, 12–21. Retrieved from <https://doi.org/10.21564/2227-7153.2013.1.183272>.
- [2] Dzoban, O. P. (2024). Philosophy of science. Kyiv; Odesa: Feniks. Retrieved from https://ippi.org.ua/sites/default/files/filosofiya_nauki_2024.pdf.
- [3] Braidotti, R. (2025). Posthuman ethics for AI. *Journal of Bioethical Inquiry*, 22, 587–591. <https://doi.org/10.1007/s11673-025-10447-2>.
- [4] Baumeister, A., & Romanenko, Y. (2026). Five centers of power and the world of «reservations»: A new map of the planet. *Hvylya*. Retrieved from <https://hvylya.net/uk/interview/321745-pyat-centrov-sily-i-mir-rezervacyi-novaya-karta-planety-beseda-yuriya-romanenko-s-andreem-baumeysterom>.
- [5] Mokliak, L. I. (2024). The phenomenon of communication in the modern socio-communicative space. *Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies*, 1(39), 51–55. Retrieved from <https://doi.org/10.18372/2412-2157.39.18456>.
- [6] Rabinovych, P. M. (2021). Foundations of the theory and philosophy of law. Lviv: Medicine and Law Publishing House. Retrieved from https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3fmb_finan/Rabinovych-theory_philosophy_prava_posibnik_2021.pdf.
- [7] Rabinovych, P. M., & Maksymov, S. I. (2012). The concept of the journal «Philosophy of Law and General Theory of Law». *Philosophy of Law and General Theory of Law*, 1, 6–8. Retrieved from https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/filos_prava-2012-1-filos_prava-1.pdf.
- [8] Tymoshenko, O., Kozynets, A., & Yahodzinskyi, S. (2024). Academic integrity in the context of the axial age. *Visnyk of Lviv University. Series: Philosophical and Political Studies*, 56, 145–155. Retrieved from <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.56.16>.
- [9] Litvinov, O. (2013). On cultural and historical aspects of the relationship between technology and law. *Philosophy of Law and General Theory of Law*, 2, 288–298. Retrieved from <https://doi.org/10.21564/2227-7153.2013.2.183448>.
- [10] Jaspers, K. (n.d.). *The origin and goal of history*. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Jaspers_Karl/Pro_sens_istorii_frahmenty.pdf.
- [11] Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council (2024, June) laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). *Official Journal of the European Union*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>.
- [12] The revelation of superintelligence. (2020). *AI & Society*, 35, 755–758. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s00146-020-00947-7>.
- [13] Creative encounters of a posthuman kind: Anthropocentric law, artificial intelligence, and art. (2023). *Technology in Society*, 73, Art. 102197. Retrieved from <https://ideas.repec.org/a/eee/teins/v72y2023ics0160791x23000027.html>.

Тетяна Олександрівна Пікуля

Кандидат юридичних наук, доцент

Професор кафедри теоретичної юриспруденції

Навчально-науковий інститут «Юридичний інститут

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана»

04050, вул. Юрія Іллєнка, 81, Київ, Україна

email: pikulia.tatyana@gmail.com

Tetiana O. Pikulia

PhD in Law, Associate Professor

Professor of the Department of Theoretical Jurisprudence

Educational and Scientific Institute «Law Institute of Vadym Hetman

Kyiv National Economic University»

04050, 81 Yurii Illienko St., Kyiv, Ukraine

email: pikulia.tatyana@gmail.com

Рекомендоване цитування: Пікуля Т. О. Другий осьовий час у добу штучного інтелекту: трансформація правової парадигми. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2026. Т. 33. №2. С. 53–63. <https://doi.org/10.31359/1993-0909.2026.33.2.53>.

Suggested Citation: Pikulia, T. O. (2026). The Second Axial Age in the Era of Artificial Intelligence: Transformation of the Legal Paradigm. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 33(2), 53–63. <https://doi.org/10.31359/1993-0909.2026.33.2.53>.

Дата першого надходження статті до видання: 23.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026

Дата публікації (оприлюднення): 30.06.2026



Ця робота ліцензується відповідно до
Creative Commons Attribution 4.0 International License